

ПОЗИЦИЯ

ОТНОСНО

Състоянието на биоразнообразието в земеделските земи

И

ключовите потребности за подобряването му

съгласно

Стратегическа цел 6 на ОСП за периода 2021-2027г.

„Защита на биологичното разнообразие, подобряване на екосистемните услуги и опазване на местообитанията и ландшафта“

Въведение

Опазването на биоразнообразието в земеделските земи е приоритетна цел на Общата селскостопанска политика от 2007 г., като значението ѝ нараства с всеки следващ програмен период. В предложението за новата ОСП (COM(2018)392), опазването на биоразнообразието е обособено като една от общо девет стратегически цели за ОСП в периода 2021-2027 г. Нещо повече, в текстовете на проекто-регламента ясно се подчертава, че Европейската Комисия ще изисква от държавите членки да посочат конкретни и измерими ангажименти по отношение на опазването на биоразнообразието, местообитанията, ландшафта и свързаните с тях екосистемни услуги, които да **надвишават съществуващите ангажименти и дейности** в тази насока. Залегналите изисквания към държавите членки и стратегическите им планове за ОСП от проекто-регламента се потвърждават и конкретизират в приетите Стратегия „От фермата до трапезата“ (COM(2020)381) и Стратегия на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г. (COM(2020)380). Предвид нарастващите изисквания за опазване на биоразнообразието, намаляването на отпечатъка върху околната среда и климата и цялостното изграждане на устойчива продоволствена система, необходимостта от солидни и системно набирани данни от наблюдението и оценката им става задължителна при програмирането и оценката на потребностите за подпомагане.

Именно затова, екипът на СТЕП извърши оценка на промените в обхвата на земеделските земи с висока природна стойност през 2019 г. спрямо 2007 г. и дефинира потребностите за опазване на биоразнообразието в земеделските земи на базата на резултатите от оценката и научно-изследователските и приложни проекти¹, които сме изпълнявали в посочения времеви период.

I. Основни констатации относно състоянието на биоразнообразието в земеделските земи

Земеделски земи с висока природна стойност

- ✓ Към 2019 г. земеделските земи с висока природна стойност са намалели с почти 40% от първоначалното им определяне в България през 2007 г.
- ✓ Загубата на земеделски земи с висока природна стойност не е равномерно разпределено по територията на страната; най-висока е в областите Благоевград, Видин, Габрово, Кюстендил, Ловеч и Перник, а най-ниска в областите Добрич, Силистра, Хасково и Плевен.
- ✓ Сред видовете земеползване, най-сериозен е спадът при постоянно затревените площи, които от над 950 000 ха през 2007 г. са едва 440 000 ха през 2019 г. Това е значителна загуба на ценни местообитания на растителни и животински видове, както и на открит и/или мозаечен ландшафт, и свързаните с тях екосистемни услуги.
- ✓ Другият сериозен спад е при земите под смесено земеползване, които от близо 280 000 ха през 2007 г. остават 170 000 ха през 2019 г.
- ✓ Същевременно, в голяма част от земеделските земи с висока природна стойност от 2007 г., които все още са земи, допустими за подпомагане през 2019 г., са претърпели промяна в начина на земеделско ползване и вече близо 66% от тях са обработваеми земи.

Характеристики на ландшафта в земеделските земи

- ✓ Загубата на земи под смесено земеползване и значителното превръщане на другите видове земеползване в обработваеми земи неизменно е съпроводено от загуба и/или влошаване на качеството на линейни и площни елементи на ландшафта.
- ✓ Минимум 10% от земеделската земя в стопанството трябва да бъде заета от характеристики на ландшафта и елементи на зелената и синя инфраструктура, които имат най-висока екологична полза в съответния район. Такива са полу-естествените елементи като тревни площи, включително пасища с храсти, дървета, влажни места или заливни площи; свързващите характеристики като буферни ивици, синори, живи плетове, канавки и др., но не и производствените площи като азотфиксиращи култури или площи със зелена покривка.
- ✓ Екологичните цели следва да се адаптират към характеристиките на районите и прилагането им да става на регионално ниво. В районите с преобладаващо екстензивно земеделие е най-добре да се запазват съществуващите характеристики на ландшафта, докато в интензивните райони са необходими целенасочени действия за създаването и възстановяването им. Целевите нива за покритие със зелена и синя инфраструктура са между 10% и 20% на регионално равнище.

Земеделските земи в зоните по Натура 2000 за опазване на дивите птици

✓ През 2019 г., преобладаващият начин на трайно ползване на земите, допустими за подпомагане в защитените зони за дивите птици е обработваеми земи (56.9%), следван от пасища, мери и ливади (35%) и площи със смесено земеползване (4.7%).

✓ За периода 2014-2019 г. се наблюдава значимо увеличаване на площите, допустими за подпомагане, заети с пасища, мери и ливади, трайни насаждения и обработваеми земи в защитените зони за дивите птици по Натура 2000.

✓ За периода 2014-2019 г. е отчетено значимо намаляване на допустимите за подпомагане площи със смесено земеползване в защитените зони за опазване на дивите птици по Натура 2000.

✓ Подпомагането по мярката за компенсаторни плащания за ограничения в ползването на земеделски земи в зоните по Натура 2000 успява да обхване ефективно всички видове земеползване.

✓ Прилагането на мярката формира значими териториални клъстери от три основни „горещи точки“ на групи общини с висок брой бенефициенти и висока стойност на изплатените субсидии, разположени на юг-югоизток, североизток и около Столична община.

✓ Факторите, оказващи най-съществено влияние върху броя на бенефициентите по мярката и стойността на изплатените субсидии, са броят на бенефициентите и стойността на изплатените субсидии по схемите на Стълб 1 на ОСП – за зелени директни плащания и за единно плащане на площ.

✓ Същевременно, стойността на изплатените субсидии по схемите на Стълб 1 на ОСП – за зелени директни плащания и за единно плащане на площ, имат значима отрицателна връзка с парцелите със смесено земеползване в зоните по Натура 2000, което обяснява наблюдавания значим спад в площта им.

✓ Посочените тенденции имат различни проявления в различните групи защитени зони за опазване на дивите птици, в зависимост от дела на земеделските земи в общата площ на зоната, преобладаващия вид земеползване, и характера на територията – равнинен, планински, или с други природни ограничения.

II. Ключови потребности за възстановяване, подобряване и поддържане на биоразнообразието в земеделските земи:

- 1. Запазване и възстановяване на обхвата и качеството на земеделските земи с висока природна стойност.**
- 2. Запазване и възстановяване на характеристиките на ландшафта в земеделските земи с оглед постигане на ефективна и свързана зелена инфраструктура в селските райони**
- 3. Опазване, възстановяване и повишаване на природозащитното състояние на местообитанията и видовете в земеделските земи в европейската екологична мрежа Натура 2000.**

Основните видове земеползване при земеделските земи с висока природна стойност са постоянно затревените площи и площите със смесено земеползване. Ефективното им управление и устойчивото им ползване ще допринесат за постигането на стратегическа цел 6 на ОСП за периода 2021-2027 г., а именно „Защита на биологичното разнообразие, подобряване на екосистемните услуги и опазване на местообитанията и ландшафта“.

Специфичните потребности за постигането на цел 6 са насочени към:

- (1) Адаптиране на националната дефиниция за постоянни пасища и допустимостта им за подпомагане по схемите и мерките на ОСП, така че да отразява регионалните характеристики на пасищата и ливадите в нашата страна (надграждане на съществуващите ангажменти, съгласно изискванията на регламента).**

Директният превод и приемане на дефиницията за постоянни пасища, залегнала в европейския регламент, без да се използва дадената възможност за гъвкавото ѝ адаптиране съобразно националните и местни характеристики води до значителна загуба както на важни фуражни площи за животновъдите с пасищни животни, така и на консервационно значими местообитания от европейската екологична мрежа Натура 2000.

Възможни подходи за адаптирането на дефиницията и съответно допустимостта им за подпомагане са:

- А) на базата на местоположението и характеристиките им в планински или в равнинни райони;
- Б) на базата на класификацията им в БАНСИК на постоянно продуктивни ливади, високопланински пасища, затревени слабопродуктивни площи и ливади-овощни градини.
- В) на базата на вида местообитание съобразно Директивата за природните местообитания (Директива 92/43/ЕИО).

(2) Подпомагане на постоянно затревените площи по Стълб 1 на ОСП, съобразено с природните им характеристики и отразяващо ползите им за опазването на биоразнообразието (надграждане на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента).

Постоянно затревените площи са единственият вид земеползване, което може едновременно да допринесе за опазване на биоразнообразието и за намаляване на въглеродния отпечатък от земеделското производство, съгласно изискванията на Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г.

По-високото качество на постоянно затревените площи от природна гледна точка трябва да получи адекватно разбиране от страна на прилагащите земеделските политики.

Необходима е целева еко-схема, която да подпомага устойчивото стопанисване на постоянно затревените площи. Препоръчително е подпомагането да е стъпковидно и да отразява ползите за околната среда:

- Базисно ниво на плащане за постоянно затревени площи с до 10% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
- Ниво 1 с бонусно плащане за постоянно затревени площи с 10,1% - 15% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
- Ниво 2 с по-високо бонусно плащане за постоянно затревени площи с 15,1% - 20% характеристики и елементи на ландшафта в тях.
- Ниво 3 с най-високо бонусно плащане за постоянно затревени площи с 20,1% - 25% характеристики и елементи на ландшафта в тях.

(3) Подпомагане на постоянно затревените площи с висока природна стойност чрез агроекологичната мярка на Стълб 2 на ОСП (продължаване на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента).

Запазване на схемите „Възстановяване и поддържане на затревените площи с висока природна стойност“, „Традиционни практики за сезонна паша на животните (пасторализъм)“ и „Опазване на застрашени от изчезване местни животни“.

Предвид резултатите от оценката на промяната на обхвата на земеделските земи с висока природна стойност през 2019 г. спрямо 2007 г. е задължително да се извърши нова оценка на обхвата и качеството им през 2020 г. за да се гарантира, че целевите агроекологични схеми са насочени именно към затревени площи, а не към територии с променено земеползване.

(4) Въвеждане на (пилотни) схеми за агроекологични плащания основани на резултата, вместо основани на извършвани дейности (надграждане на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента).

Методите, базирани на резултати, предлагат на земеделските производители гъвкавостта да използват своите знания и опит за управление на земята по начин, който постига екологичен резултат (например, биоразнообразие, съхранение на въглерод, регулиране на водните запаси и др.), едновременно със земеделската им дейност. По този начин земеделският стопанин сам определя дейностите, които да извърши и има възможност да ги променя в зависимост от метеорологичните, почвените и други условия на района, в който се намира стопанството му. Важното е постигането на екологичен резултат.

България е една от малкото държави членки, която не е прилагала агроекологични схеми, основани на постигнат резултат, дори и на пилотно ниво. Трябва да се има предвид, че това е един иновативен подход за опазване и подобряване на биоразнообразието в земеделските земи чрез активното въвличане на земеделските производители, който е препоръчван от ЕК (Стратегия за биологичното разнообразие за 2030 г.).

Агроекологичните плащания, основани на постигнат резултат, могат да бъдат особено полезни за подобряването на състоянието на местообитанията и ландшафтите с оглед постигането на благоприятен природозащитен статус, съгласно изискванията в зоните по Натура 2000. Прилагането им в зоните по Натура 2000 ще надгражда компенсаторните плащания за въведените ограничения в ползването на земеделските земи.

(5) Запазване на мозаечния ландшафт в малкото останали райони с висок дял на земи със смесено земеползване чрез въвеждане на целева агроекологична схема (надграждане на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента).

Колективното прилагане на тази схема би било много по-ефективно и резултатно по отношение на запазване на мозаечния ландшафт в по-големи мащаби, поради което следва да се насърчава. Съществуват различни примери за колективно прилагане на агроекологични схеми, като се изисква разработване на общ план за запазване и развитие на мозаечния ландшафт, в който се определят ангажиментите на всяко отделно стопанство, препоръчителните видове земеползване и елементи на ландшафта.

Тъй като в България липсва опит в прилагането на колективни агроекологични схеми е препоръчително да се тестват на пилотно ниво в райони с висок дял на площи със смесено земеползване и с характерни / традиционни ландшафти.

- (6) **Въвеждане на целеви обучения за земеделски производители, стопанисващи земеделски земи в Натура 2000, както и на целенасочени консултации и съвети за природосъобразни земеделски практики, опазващи и възстановяващи видове и местообитания в конкретните защитени зони (надграждане на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента).**

Тези потребности са свързани с разясняване на същностните изисквания за стопанисването на земеделските земи в зоните по Натура 2000, включващи обосновка на причините за наложените забрани за ползване на земеделските земи; какви са очакваните и търсените ползи за както за биоразнообразието, така и за земеделските дейности и земи от опазването на биоразнообразието в тях; кои видове и местообитания са обект на опазване в съответните територии; какви са индикациите за благоприятно състояние на видовете и местообитанията в земеделските земи дейностите и т.н.

- (7) **Разработване на система за наблюдение и оценка на ефектите от подпомагането чрез ОСП върху биоразнообразието в земеделските земи, както в защитените зони по Натура 2000 така и извън тях (надграждане на съществуващите ангажименти, съгласно изискванията на регламента).**

Тази система следва да интегрира изискванията и нуждите за наблюдение и оценка на схемите и мерките на ОСП, но така също и за отчитане по Натура 2000 в земеделските земи.

Настоящата позиция е фокусирана върху оценката на състоянието на биоразнообразието в земеделските земи и ключовите потребности за постигането на цел б „Защита на биологичното разнообразие, подобряване на екосистемните услуги и опазване на местообитанията и ландшафта“ на ОСП в периода 2021-2027 г.

Екипът на Сдружението за териториален и екологичен просперитет (СТЕП) изразява своята готовност да участва със своя опит и експертиза в консултациите и обществените обсъждания на проекта за Стратегически план по ОСП за България за периода 2021-2027 г.

ⁱ Приложни проекти, изпълнявани от екипа на СТЕП, които са формирали знанията за състоянието на земеделските земи с висока природна стойност, биоразнообразието и елементите на ландшафта в земеделските земи в периода 2014-2020 г. (<https://www.step-bg.bg/bg>):

Проект HNV-Link: Земеделие с Висока Природна Стойност: Обучение, Иновации и Знания, финансиран по програма Хоризонт 2020, изпълняван в периода 2016-2019 г.

Проект „Обща инициатива за политиките за опазването на земеделието с висока природна стойност“, изпълняван в партньорство с EuroNatur, Германия, в периода 2019-2020 г. и финансиран от фондация МАВА.

Проект „Партньорство за природосъобразно стопанисване на пасищата“, финансиран в рамките на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство (ЕИП) 2009 – 2014 г., изпълняван в периода 2014-2016 г.

Проект „Обмяна на опит и добри практики за устойчиво използване на планински пасища в Натура 2000“, финансиран от Arklerton Trust, Великобритания и изпълняван през 2016 г.

Научно-изследователски дейности и проекти:

Монографично изследване на тема „Политики за подпомагане на ползването на земеделските земи в европейската екологична мрежа „Натура 2000““, с автор Янка Казакова-Матева, публикувано от ИК-УНСС, 2020.

Проект „BIOGEO: Ползи за биоразнообразието от европейското селско стопанство и от екологизацията на ОСП“, изпълняван в периода 2016-2020 г. от УНСС съвместно с експерти на СТЕП и БАН-ИБЕИ, финансиран по програма BiodivERsA ERA-NET Co-Fund scheme на Европейската комисия, чрез Фонд "Научни изследвания", България; Федерално министерство на образованието и научните изследвания, Германия; Национална изследователска агенция при Министерство на икономиката и конкурентоспособността, Испания.